№ 147 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 12 **1899** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 12 № 147

ՔՍԱՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարուան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ մի խօսք.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Շուշուց. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌԸ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Անյիշատակ գերեզմաններ.

ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԻ ԽՕՍՔ

Ահա երեք տարի է, որ մեր վրա սպառնական կերպով կախված է դամոկլեան սուրը, և մենք չենք կարողանում ազատվել հնդկական ժանտախտի դաժան ուրուականից: Ժանտախտը չէ ոչնչանում Հնդկաստանում և գրաւել է զարգացման նոր շրջաններ, երևալով Արաբիայի Եմեն նահանգում, Եգիպտոսում, Պարսկաստանի Բուշիր քաղաքի շրջակայքում և Պորտուգալիայում: Երկիւղ կայ, որ նա մուտք կը գործի Միջերկրական ծովի նաւահանգիստները և վտանգի կենթարկի մեծ տարածութիւններ: Սև ծովի վրա աւելացրած են նախազգուշական միջոցները և աւելի խստացրած կարանտինները:

Անդրկովկասի քաղաքային վարչութիւնները մի ժամանակ պատրաստել էին ծրագիրներ ժանտախտի դէմ մաքառելու համար: Այդ ծրագիրները այնպէս էլ մնացին առանց իրագործութեան, թէև նրանց մէջ կային այնպիսի կէտեր, որոնք չէին վերաբերում յատկապէս ժանտախտի դէմ անմիջապէս կռիւ մղելուն, այլ աչքի առաջ ունէին նախօրօք ոչնչացնել և նուազեցնել այն պայմանները, որոնք նպաստում են ժանտախտի զարգացման: Այդ կէտերն են ընդհանուր առողջապահութեան և սանիտարական բարենորոգումներին վերաբերեալ պահանջները: Ոչինչ չը բարեփոխվեց մեր քաղաքներում և գիւղերում, և եթէ վաղը, միւս օր, մենք դժբաղդութիւն ունենանք տեսնել ժանտախտը տարածված մեր երկրում, դա կը լինի յիրաւի մի կրկնակի դժբաղդութիւն, որովհետև պարտաւոր ենք թէ նոր նորից կատար ածելու այն, ինչ որ վաղօրօք պէտք է իրագործված լինէր, և թէ ժանտախտի դէմ անմիջական կռիւ մղելու:

Ինչպէս յայտնի է, մի շարք բժիշկներ և բակտերիօլօգներ երկար ժամանակ զբաղվեցին ժանտախտի պատուաստը գտնելու գործով: Փորձերը կատարվեցին բազմաթիւ մարդկանց վրա և շատ դէպքերում աջող հետևանքներ ունեցան: Սակայն պատուաստումը, իբրև արմատական բժշկական միջոց, մինչև այժմ դեռ բաւարար կերպով չէ մշակված և նա ներկայանում է իբրև մի միջոց, որը կարելի է որոշ վերապահումով գործադրել մասնագէտների աչալուրջ հսկողութեան տակ: Ժանտախտի դէմ մաքառելու ամենաէական միջոցը մինչև այժմ մնում է հիւանդութեան կէտերի խիստ կղզիացումը, որպէս զի այդ ահռելի հիւանդութիւնը չը տարածվի կղզիացրած շրջանից դուրս ու վարակի աւելի ընդարձակ տարածութիւններ: Ներկայումս Եգիպտոսում բացառապէս գործադրվում է կղզիացման եղանակը և հիւանդները խնամվում են փակված որոշ շրջանակում:

Ժանտախտի սպառնական դիրքը ստիպում է մեր բժշկական հիմնարկութիւններին, մեր քաղաքային վարչութիւններին վերաքննել վտանգաւոր ախտի դէմ կռուելու համար մշակած ծրագիրները: Ցանկալի է, որ այն ամենը, ինչ վերաբերում է առողջապահական և սանիտարական պայմանների բարւոքելուն, չը յետաձգվէր մինչև սարսափի մուտք գործելը, այլ կանոնաւոր կերպով, հաստատ կազմակերպութեան ձևով իրագործվէր, որով կարողութիւն տրված կը լինէր միանգամից կռուել ոչ միայն ժանտախտի, այլ և ուրիշ լուրջ հիւանդութիւնների դէմ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Թիւրքահայ մամուլի մէջ «Մասիս» կիսամսեայ հանդէսը հետզհետէ պատուաւոր դիրք է բռնում և խոստանում է դառնալ լուրջ հրապարակախօսութեան մի օրգան, որին այնքան կարօտ է Բօսֆօրի ափերում ապրող հայութիւնը: Ամենահամակրելին այն կրիտիկական ուղղութիւնն է, որին հետևում է հանդէսը, այն դժգոհութիւնը, որ ցոյց է տալիս նա Կ. Պօլսի կրթական և գրական գործերի դէմ. խօսել անաչառութեամբ, առանց շողոքորթութիւնների, փոքր ի շատէ համարձակ ոճով—դա մի նոր երևոյթ է արևմտեան հայերի մէջ, մի երևոյթ, որին չէ կարելի աջողութիւն չը ցանկալ: Ի հարկէ, մտրակողական ուղղութեան կատարեալ ազատութիւն չէ կարելի սպասել Թիւրքիայի պէս մի բարբարոսական երկրում, ուր մամուլը, ազատ խօսքը՝ ամենից շատ արհամարհված, ամենից շատ հարստահարված բաներն են: Բայց, ինչպէս երևում է, յայտնի սահմանների մէջ, պահպանելով յայտնի չափաւորութիւն, կարելի է լինել կեանքի քննադատ, ցոյց տալ վատութիւնները, քարոզել առաջադիմութիւն: «Մասիսի» վերջին միացած համարը (№ 13—14) պարունակում է իր մէջ մի քանի յօդուածներ, որոնք կարդացվում են ուրախութեամբ: Այդպէս են «Իզմիրեանց կտակին առթիւ», «Բնաշրջման օրէնքը», «Հայ դրագէտը», «Բացատրութիւն մը», «Հէնրիք Իպսէն», «Ռուսահայ գրականութենէն» յօդուածները, որոնք թարմ տպաւորութիւն են գործում իրանց մէջ պարունակված մտքերի լրջութեամբ: Ամեն տեղ ընդգծվում է թիւրքահայերի յետադիմութիւնը, հանդէս են հանվում հասարակական արատները և հին հասկացողութիւնները: Կրկնում ենք, այս բոլորը մի նոր, կենդանարար հոսանք է ներկայացնում: Ուրիշ կերպ չէ կարելի վերաբերվել այդ երևոյթին, երբ տեսնում էք Կ. Պօլսի հայ լրագրութիւնը իր անհամ բովանդակութեամբ, իր տիրացուական հասկացողութիւններով: Ինչով է զբաղված ամենօրեայ լրագրութիւնը Կ. Պօլսում: Դուք տեսնում էք ամբողջ առաջնորդներ, նուիրված «Մսակերութեան խնդրին», դուք տեսնում էք տիրացուների կենսագրութիւններ (տիրացու բառի բուն նշանակութեամբ). Ե[illegible]թիւնները, որոնք ցոյց են տալիս, թէ այդ «հռչակված» գրագէտը ուղղակի դէպի դժոխք է դիմում, և այլ այդպիսի գոհարներ: Իսկ թէ ինչպէս են Կ. Պօլսի լրագիրները հասկանում ազգութիւնը, այդ ցոյց է տալիս հէնց այս հանգամանքը: Իւրաքանչիւր լրագիր ունի «Ազգային» կոչված բաժին. այդ մեծահնչիւն բաժինը, որ ունի խոշոր գլխագրերից կազմած վերնագիր, ձեզ մանրամասն կերպով պատմում է թէ՝ այս ինչ օրը ուր գնաց Օրմանեան, որ մեծաշուք էֆէնդիին կամ բէյին այցելեց, կամ թէ նկարագրում է, թէ որ վեղարաւորը որտեղ քարոզ ասեց, որ քահանան զեղծում գործեց, որ գաւառից գանգատ կայ այս ինչ առաջնորդի կամ տիրացուի դէմ: Այդ բոլոր «դէպքերը» ազգային են: Բայց ահա ընտրվում է հայ-կաթօլիկների պատրիարքը, նկարագրվում են ընտրութիւնները, տեղեկութիւններ են հաղորդվում ընտրեալի մասին, բայց այդ բոլորը տեղ չունի «Ազգային» բաժնի մէջ, վռնդված է այդտեղից, ուրիշ, ոչ-ազգային մի անկիւնի մէջ է զետեղված: Դա նշանակում է, որ հայոց ազգը—աչքներս լոյս—Օրմանեանններից է միայն բաղկացած և հայ-կաթօլիկները, որքան էլ ստուար բազմութիւն կազմեն, իրաւունք չունեն մտնելու այդ «Ազգային» շրջանակի մէջ: Այսպէս է եղել Կ. Պօլսի խմբագիրների հասկացողութիւնը, այն խմբագիրների, որոնց յանձնված է ժողովուրդը առաջնորդելու դժուար և վեհ գործը... Այսպիսի մթնոլորտի մէջ է, որ «Մասիսը» իր ուղղութեամբ այնքան մխիթարական երևոյթ է ներկայացնում: Վերցնենք պատահաբար մի յօդուած, հէնց «Բնաշրջման օրէնքը»: Այդտեղ համառօտ կերպով բացատրվում է էվօլիւցիայի խորհուրդը, ցոյց է տրվում, որ բնութեան մէջ ամեն ինչ, սկսած բոյսից մինչև մարդը, ենթարկված է այդ հսկայ անողոք օրէնքին, որ ասում է թէ՝ ոչ մի ազգ չը պիտի կզզիացած, անշարժ մնայ: Այդ օրէնքի տեսակէտից յօդուածագիրը նայում է հայերի կեանքին և ուզում է իմանալ, «թէ մեր ընկերական բոլոր կազմակերպութիւններուն մէջ ինչ չափով կրցած ենք ճկուն ըլլալ հանդէպ բնաշրջման օրէնքին»: Եւ ինչ է նա տեսնում:

Մեր կրօնքը և կղերը, օրինակի համար, կրցած են եկեղեցիին սրբազան սկզբունքները պահելով հանդերձ, ցոյց տալ նշաններ, որով կը կրեն դարուս ոգիին համապատասխան կարգ մը ձևափոխութիւններ: Դժբախտաբար հաստատողական պատասխան մը չենք կարող տալ: Մեր կրօնական հայրերը չեն ուզեր ըմբռնել թէ ներկային մէջ, ժողովուրդը իրենցմէ աղօթք ու պատարագէն աւելին կակնկալէ: Մենք կուզենք մեր կղերականներուն մէջ տեսնել բանիբուն հովիւը, կեանքի պահանջներուն տեղեակ առաջնորդը, բարքերու փոփոխման համաձայն կրօնական-բարոյական նոր կանոններու պէտքը զգացող ու գործադրող կղերը, և կը ցաւինք աղօթք մըլտացող ու հնաւանդ սովորութիւնները տառացի կերպով գործադրող անտարբեր ու չէզոք պաշտօնեաներ միայն գտնելով զիրենք, և մենք, այսինքն ժողովուրդը, կը յայտնենք մեր ցաւը՝ արհամարհանք ու անտարբերութիւն մը ցուցնելով իրենց հանդէպ, ու սպառնալով նոյն իսկ ձեռնալ զիրենք: Թող չամբաստանեն ժողովուրդը և մասնաւորապէս նոր սերունդը թէ կրօնասէր ու բարեպաշտ չէ, այլ թող ցաւին թէ չեն կըր-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆՅԻՇԱՏԱԿ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐ

(Շարունակութիւն)

№ 531—մի տիկին, որ աւելի ուրախ է անցըրել իր կեանքը, քան այդ թշուառ բժիշկը: Նա 24 տարեկան է ընդամենը,—մանը շատ շուտ հեռացրեց նրան հրապոյրներով լի գեղեցիկ աշխարհից: Նա հրաշալի դէմք ունէր—which you ever saw—բացատրեց մեզ ծառայողը: Նա վերջալուսային թիթեռնիկի նման թռվռաց իր ամբողջ կեանքի ընթացքում «կիսաշխարհում», մի շարք ուրախ տղամարդկանց շրջանում, որոնք շատ վաղ ճմլեցին նրա թևիկները և որոնք, չըմած անառակութեան ծխից, թոյլ էին տալիս այդ գեղեցիկ հուրիին ծծել իրանց գրպանների հիւթը: Նա ծնվել էր աղքատութեան և ստոր դիրքի մէջ, բայց բնութիւնը օժտել էր նրան գեղեցկութեամբ, իսկ գայթակղութիւնը և փորձը թելադրեցին նրան, թէ չահաւէտ դրամագլուխ է այդ... Տարափ զուարճութիւնների՝ նա վազեց աղքատ պրօլէտարիների չարքերից դէպի խոլ շռայլութեան մէջ թաղված ու ցնծաւէտ բուրժուաների բանակը և կանգ առաւ «կիսաշխարհում»... Հասկանում էր արդեօք նա, թէ ինչ դիրք ունէր: Նա վառում էր իր կեանքը զգայական զուարճութիւնների մէջ—և ժամանակ չունէր մտածելու դրա մասին: Եւ ասենք՝ որտեղից կարող էր կասկած զարթնել նրա մէջ: Դուստր պաուպէրիզմի, պրօլէտարիատի այդ տականքի, որի նշանաբանն է՝ «ով կարող է՝ թող փրկվի քաղցից»,—նա շուտ ընկաւ անառակութեան յորձանքի մէջ և զոհ դարձաւ այն բարոյական կարճատեսութեան, որի մասին խօսում են հոգեբանները: Նա ապրում էր միայն ֆիզիկական կեանքով. նրա համար գոյութիւն չունէին հոգեկան աշխարհ, իդէալական ձգտումն դէպի վսեմն ու բանականը, դէպի բարին ու արդարը, զանազան գաղափարներ առաքինութեան ու մաքրութեան մասին: Նա չէր նայում ոչ դէպի յետ, ոչ դէպի առաջ, նա օրի տեղ չնչում էր, այսպէս ասած, ուրախացնող գազ... Այդպէս են բոլոր այդ «կիսաշխարհային» էակները, մարդիկ ու կանայք, որոնցից նա ոչ լաւ էր, ոչ վատ...

Մի օր նա տկարացաւ: Երկրպագուները վերաբերվեցին նրան ջերմ կարեկցութեամբ. նրան այցելում էին յայտնի բժիշկներ: Ամեն օր նա ստանում էր ընծաներ և անհամբեր ցաւակցութեան արտայայտութիւններ: Բայց հիւանդութիւնը երկարեց, կլանելով ոչ միայն նրա փողերն ու եկամուտները, այլ և հիմնական դրամագլուխը—գեղեցկութիւնն ու հրապոյրները: Զարմանալի է միթէ, որ տկօսների տաստն էլ սկսեց կտրվել: Հիւանդի սենեակը՝ գնալով աւելի ու աւելի դատարկվում էր. երկրպագուները չքացան,—մաղնիսը կորցրել էր իր ձգողական ոյժը: Իսկ հարազատները, բարեկամները, ոչ ունէին ոչ հարազատ, ոչ մտերիմ—և գործերը շատ շուտով փչացան: Բնակարանի վարձը չը կարողացաւ վճարել, նրան ուղարկեցին հիւանդանոց, իսկ այնտեղից Potters-field, որովհետև մեռելանոցում չատերը կանգ առան նրա դիակի մօտ, բայց ոչ ոք չասեց, թէ «իմն» է: Մեռաւ—մոռացվեց: Բայց միթէ մոռացութիւնը ամենալաւ վախճանը չէր նրա համար: Միթէ նա կարող էր ցանկալ որ և է բան բացի մոռացութիւնից, եթէ նրա մէջ զարթնէր գէթ մի կայծ Աստուածային կրակի, մի նշոյլ մարդկային գիտակցութեան...

Սակայն անկասկած այդ վաթսուն հազար թաղվածների մէջ քիչ չեն և այնպիսիները, որոնք արժանի էին աւելի լաւ վիճակի, քիչ չեն արժանաւոր մշակներ, մինչև անգամ հերոսներ, որոնք ընկել են այդ մոռացութեան և կորուստի անդունդը անակնկալ պատահմունքի չնորհիւ կամ իբրև զոհ որ և է ոճրագործութեան:

Ահա մի ծովագնաց, որի անունը լրիւ գրված է մատեանում, բայց որի բնակութեան տեղը մնաց անյայտ,—ուստի հնարաւորութիւն չը կար իմաց տալ ազգականներին նրա մահվան մասին: Ճակատագիրը բոլոր երևոյթին անողորմ խաղ է խաղացել այդ մարդու գլխին. Նրա հիւանդապահը հաղորդեց մեզ մի քանի բան նրա անցեալից: Ազգով անգլիացի՝ նա ծովի վրա էր անցրել իր ամբողջ կեանքը: Քանի-քանի փոթորիկներ ու նաւաբեկութիւններ էր տեսել նա իր երկարամեայ նաւագնացութեան միջոցին: Մի անգամ ալիքները դուրս նետեցին նրան մի ամայի ապառաժոտ կղզի,—յիսուն օր նա կեբակրվում էր խոտերով ու ծովային խեցեմորթերով, բայց վերջ ի վերջոյ նա այնուամենայնիւ ազատվեց այնտեղից,—մի անցորդ նաւ տարաւ նրան հայրենիք: Մի ուրիշ անգամ նա ընկաւ վայրենիների ձեռքը, բայց այդտեղից էլ պրծաւ: Նա աներկիւղ կրում էր և փոթորիկները, և նաւաբեկումները, և քաղցը, և վտանգները,—ու ճակատագիրը միշտ փրկում էր նրան, կարծէք չարախնդութեամբ սպասելով վերջին վայրկեանին, որպէս զի խեղդէր նրան «համաշխարհային մայրաքաղաքի» պղտոր ալիքներում և ցնցէր նրա արժանաւոր անունը, տալով ի փոխարէն Potters-field-ում, «անհետ կորածների» մէջ գտնվող գերեզմաններից մէկի համարը: Նիւ-Եօրկում նա կանգ էր առել անցողակի, սպասելով հարաւից եկող նաւի, որ պէտք է տանէր նրան հայրենիք իր կնոջ և զաւակների մօտ: Սակայն այդ միջոցին նա հիւանդացաւ և պառկեց: Խնդրեցին՝ իմաց տալ ընտանիքին, բայց նա չուզեց,—«Ինչու իզուր վշտացնեմ նրանց դատարկ բանի համար: Թեթև մրսել եմ,—շուտով դուրս կը գամ հիւանդանոցից և կը վերադառնամ տուն»: Բայց ճակատագիրը ուրիշ կերպ էր վճռել: Ցանկարծական ջղային հարուածը արագ խորտակեց նրան և մի քանի օր անցած նրան ուղարկեցին մեռելանոցից Հարտ-Այլանդ, որովհետև չէր գտնվել ոչ ոք նրան ճանաչող:

Ի զուր կը սպասեն նրան տանը կինն ու

ցած գիտնալ Քրիստոսի այն վսեմ ու աստուածային սկզբունքները ժամանակի ճաշակին ու պահանջման համաձայն հաղորդել իրենց հօտին։

Այսքանը միայն բաւական է, որ «Մասիսի» խումբը ամբողջ գլխով բարձր համարվի Կ. Պօլսի աւանդական խմբագիրների մի մեծ շարքից, խմբագիրների, որոնք տգէտ սնագլուխներին մեծամեծ տիտղոսներով և գլխատառերով երկրպագելու իմաստութեանն են հասել։ Անցնենք էֆէնդիներին և աղաներին։ Սրանց գործունէութիւնը դպրոցական ասպարէզում նոյնպէս քննական ակնարկի է ենթարկում էվօլիւցիայի օրէնքը։ Եւ ինչ։ 20—30 տարվայ միջոցում՝

Ծրագիրներ ծրագիրներու յաջորդած են, ու տարիներով վարժարանական տարբեր մէթոտներու իրարմէ ունեցած առաւելութիւններու մասին խօսուած է, առանց վայրկեան մը իսկ լրջօրէն նկատի առնելու թէ այդ մեթոտներուն ամենէն համեստ կարծուածը իսկ գործադրելու կարող մարդ չունինք։

Մենք, որ սովորած ենք Կ. Պօլսի թերթերում կարդալ դպրոցական չքեղ հանդէսների նկարագրութիւնները, այնտեղ արտասանած ճառերը, սրբազանների կարդացած «Պահպանիչները», զարմացած տեսնում ենք, որ «մարդ չը կայ» աղաղակն է այժմ դուրս թռչում բնաշրջման օրէնքը հասկացողի բերանից։ Մարդ չը կայ և չէ էլ կարող լինել։ Չը կայ, ի հարկէ, կրիտիկական պահանջի տեսակէտից, թէ չէ՝ ինքնագոհ և շողոքորթող պնակալէզները պատրաստ են ցոյց տալ ձեզ նոյն իսկ նշանաւոր մանկավարժների մի ամբողջ լեգէոն։ Խմբագրութիւնը կատարեալ իրաւունք ունի ասելու.

Միանգամ ընդմիշտ պէտք է համոզվել սա ճշմարտութեան թէ շրջապատող նպաստաւոր պայմաններն են, որոնք կրնան կարող անհատներ, բարգաւաճ ասպարէզներ յառաջ բերել։ Մեր մէջ կրթական գործը միշտ պիտի կաղայ և մենք տգէտ ու հիւանդ ժողովուրդ մը պիտի մնանք, որովհետև մեր ուսուցիչներուն և դաստիարակներուն կարողութեան գնահատողը ու վարձատրիչը նշանակած ենք հոգաբարձուներ, որոնք հինցած, աւանդական, չարչիի սկզբունքով մէկ պակաս ընողին և երկու թէժմննահ աւելի ընողին կուտան իրենց քուէն, առանց մտածելու թէ ինչ տեսակ ազդեցութիւն մը կրնային ունենալ անոնք տղաքներուն վրայ, հետևաբար ամբողջ նոր սերունդին վրայ, որ վաղուան ժողովուրդն է։ Ի՞նչպէս կուզենք որ զարգացած ու խըղճամիտ անձեր նետուին մեր կրթական ասպարէզ կոչուած քաօսին մէջ, ժամը քանի մը փարայով և հոգաբարձութեան անդամներուն ներկայութեան երախտապարտի ձևեր առնելով։

Անբաւականութիւնը—մենք շատ անգամ ենք կրկնել այս բանը—ամենալաւ նշանն է, որ հիւանդը, փտածը չի շարունակի բանալ. անբաւականութիւնը կենդանութեան ապացոյցն է։ Ուստի սրտանց ցանկանում ենք, որ կեանքի վրա քննադատական աչքով նայելը և այդ քննադատութեան արդիւնք դժգոհութիւնը աւելի և աւելի զարգանայ պօլսեցի մեր եղբայրակիցների մէջ։ Ի նկատ առնելով, որ ամբողջ Թիւրքահայաստանը իրան շրջապատող խոր խաւարի մէջ միայն Բօսֆօրի ափերից պիտի ընդունէ կրթութեան, առաջադիմութեան զարկ, մենք չենք կարող ընդունել Կ. Պօլսի հայութիւնը իբրև ոչինչ նշանակութիւն չունեցող մի հատուած, մի կղզիացած գաղթականութիւն. ապա ուրեմն պէտք է ամբողջ սրտից ցանկալ, որ պօլսեցիները օր առաջ գտնեն ճշմարիտ լուսաւորութեան և առաջադիմութեան ճանապարհը...

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Օգոստոսի 8-ին

Սրանից մի քանի օր առաջ, Գանձակի նահանգապետ Կիրէեվ, Շուշի եղած ժամանակ, ժողովրդին հրաւիրեց կլուբի դահլիճը և, ի միջի այլոց, չեշտեց, որ բէգերի վրա շատ ապառիկներ կան, ուստի խստիւ պատուիրեց, որ այդ ապառիկները շուտով հաւաքեն։ «Առածն ասում է,—ասեց նահանգապետը, թէ հօտի հիւանդ ոչխարը ամբողջ հօտը կը վարակէ։ Հասարակ ժողովուրդը իր պարտքը տուել է, իսկ ազնուականները մինչև այսօր չեն տուել. Նրանք գիտեն ոստիկանների հետ վարվելու եղանակը, բայց ես չեմ սիրում այն ոստիկաններին, որոնք իրանց պարտքը զոհում են անձնական շահի համար»։

Մեր քահանաներից ոմանք սանձարձակութեան այն աստիճանին են հասած, որ օր ցերեկով անձնատուր են լինում այնպիսի ստոր հակումների, էլ չենք ասում հայհոյախօսութեան, որ նոյն իսկ իր պատիւը փոքր ի շատէ հասկացող աշխարհականի համար անգամ ամօթ է... Շատերից միայն մի օրինակ բերեմ։ Ուրբաթ օրը, Ղազանչեցոց եկեղեցու երէցփոխ պ. Մ. Խունունցը հրաւիրել էր ծխականներին եկեղեցի։ Ժողովված հասարակութիւնը սպասում էր, թէ ահա երէցփոխը պիտի շօշափէ եկեղեցու տնտեսական մասին վերաբերեալ հարցեր, սակայն ստիպված է լինում լսելու մի քահանայի տգեղ ընդհարումն երէցփոխի հետ։ Բանն այն է, որ երէցփոխը քահանաներին խնդրել էր, որ իրանց փիլոնը, գաւազանը և կամիլաւկան պահեն եկեղեցու խորանում կամ գաւթում և ոչ թէ բերեն եկեղեցու ներսը՝ իրանց կողքի պատից կախեն։ Այդ կարգադրութիւնը դուր չէ եկել եկեղեցու քահանաներից մէկին, և նա սկսել է եկեղեցու մէջ երէցփոխի հասցէին ուղղել այնպիսի խօսքեր, հայհոյանքներ, որոնք միայն բաղարում թափառող տղաներին են վայել. բաւական չէ այդ, նա իր որդու հետ սպառնում են երէցփոխին ծեծելու, [illegible]—թէ երէցփոխը ինչպէս է համարձակվում այդպիսի կարգադրութիւններ անել։ Հաւաքված հասարակութիւնը տեղն ու տեղը քահանային բաւական նախատեց, բայց այդ ոչ մի ազդեցութիւն չարեց քահանայի վրա, այդ պատճառով որոշեցին արձանագրութիւն կազմել և ներկայացնել ուր հարկն է։ Տեսնենք վերջը ինչ կը լինի. ի հարկէ, այն՝ որ մի օր երէցփոխը կը ստանայ թուղթ, թէ ընդունվում է ձեր հրաժարականը։ Բայց փառասէր ջահել վարդապետները և քահանաները լաւ պիտի հասկանան, որ ժողովրդի համբերութիւնն ու ներողամտութիւնը չափ ու սահման ունեն։

Ամսիս 1-ին դերասանական ընկերութիւնը, ի նպաստ տիկին Մէլիքեանի, խաղաց «Արտոյտ» կօմէդիան և «Փաստաբանի մօտ» վօդէվիլը. իսկ ամսիս 4-ին, ի նպաստ օր. Խիթարեանի, խաղացին «Ցիրաններ» կօմէդիան։ Ահա երկրորդ տարին է, որ պ. Պետրոսեան քիչ թէ շատ յարմար կազմակերպված դերասանական խումբ է բերում Շուշի և ամառվայ ընթացքում շարունակում է ներկայացումներ տալ։ Թատրոն յաճախող հասարակութեան վրա պարտք կայ, որ դերասանին վարձատրէ այնպէս, որ նա միջոց ունենայ առաջիկայ տարին աւելի յայտնի դերասաններով ու դերասանուհիներով գալ Շուշի, հասարակութեան գեղարուեստական զուարճութիւն պատճառելու համար։ Ամսիս 18-ին, Պետրոսեանի նպաստին, պիտի խաղան «Քաղաքական մահ» դրաման։

Ամսիս 6-ին, թուրք սիրողները, յօգուտ թուրք-ռուսական դպրոցի, խաղացին «Քանդված օջախ» դրաման, հեղ. Ախվերդովի։ Թատրոնը ամբողջապէս լի էր. ներկայ էին նոյնպէս թուրք կանայք։

Երեկոյթների համար մեր քաղաքի կլուբը այնքան փոքր է, որ մարդ չէ կարողանում ազատ շունչ քաշել։ Չը նայած այդ տեսակ անյարմար «քարվանսարանման» շինութեան, կլուբի վարչութիւնը խստիւ պատուիրում է անդամներին և յաճախորդներին երեկոյթներին սև զգեստով ու սպիտակ փողպատով ներկայ լինել։ Վերջերումս էլ թուղթ խաղացողների թիւն այնքան շատացել է, որ կլուբի եղած սենեակները բաւարարութիւն չեն տալիս։

Ա. Բ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեր երկրի այն արդիւնքները, որոնք արժէք ունեն միջազգային վաճառանոցում, ներկայումս բարձր գին ունեն։ Մետաքսը լաւ գնով է ծախվում թէ Լիօնում ու Մարսէյլում և թէ Մոսկվայում։ Կովկասեան թելը Մոսկվայում ծախվել է օգոստոսի 1-ին՝ բարձր տեսակը 275—285, միջակը՝ 260—275 և ստորին տեսակը՝ 245—260 ռուբլի պուդը. գրեժան 230—255 ռուբլի։ Կոկանդի սօնօվը ծախվել է 160 - 170 ռուբլի։ Բամբակի գինը բարձրացել է թէ Ամերիկայում և թէ Եւրօպայում։ Մոսկվայում ամերիկական սերմից ստացած բամբակը ծախվել է՝ բարձր տեսակը 9 ր. 40 կօպէկ, երկրորդը՝ 8 ր. 45—50 կօպէկ, երրորդը՝ 7 ր. 50—75 կօպէկ։ Կոկանդի տպագայ բամբակը պայմանաւորվել են գնելու 9 ր. 10—25 կօպէկ, Բուխարայի և Խիվայի բամբակը 8—8 ր. 15—20 կօպէկ։ Կերօսինը Բագւում բարձրացել է մինչև 23 կօպէկ, իսկ Վօլգայի գետեզրում, օրինակ, Ցարիցինում 86—87 կօպէկ։ Կարծում են, թէ Վօլգայի քաղաքներում կերօսինի գինը աւելի ևս կը բարձրանայ և կը հասնի 90 կօպէկի։ Նաւթի մնացորդները ծախվում են Ցարիցինում 18—22 կօպէկով պուդը, նայած նիւթի որակութեան. կանաչ մնացորդները 2—4 կօպէկով աւելի էժան են, քան սև մնացորդները։

—

Առաջիկայ ուսումնական տարվայ սկզբից, լուսաւորութեան մինիստրի կարգադրութեան համաձայն, կանացի սեռին պատկանող կողմնակի անձանց թոյլ է տրվելու մտնել կառավարչական օրիորդական գիմնազիաների ութերորդ դասարանը՝ իբրև ազատ լսող։

—

Ցայտնի է, թէ աւելորդ տեղը որքան երկար ժամանակ երկաթուղու գնացքները կանգ են առնում կայարաններում։ Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը լուրջ ուշադրութիւն է դարձրել այդ անպատեհութեան վրա և վճռել է վերջ դնել նրան, սահմանելով միայն ամենաանհրաժեշտ ժամանակամիջոցներ գնացքների կանգ առնելու համար և կարգադրելով, որ բացառութիւններ տեղի ունենան միայն անխուսափելի հանգամանքներում։

—

Անցաթղթերի պօստով ուղարկելը դիւրացնելու նպատակով՝ պօստային գլխաւոր վարչութիւնը կարգադրել է, որ այսուհետև գիւղական վարչութիւնները և մեշչանների ու արհեստաւորների վարչութիւնները իրաւունք ունենան ձրիապէս ուղարկել անցաթղթերը պօստի միջոցով ոստիկանական հիմնարկութիւններին։ Ծրարների վրա պէտք է նշանակված լինեն «съ видомъ на жительство» բառերը։

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են. «Հաստատ աղբիւրից տեղեկացանք, որ ճեմարանի նախկին տեսուչ պ. Կ. Կոստանեանի տան կարասիքը, որոնցով կահաւորված էին միայն երեք սենեակներ, վանական կառավարութիւնը գնել է, վճարելով մի հազար ռուբլի։ Ասում են, որ կարասիքը բաղկացած է եղել 20 աթոռներից, 3 փայտէ հասարակ տախտերից, մէկ գրասեղանից, 2 հացի սեղաններից, մէկ պահարանից և մի քանի կտոր այլ իրերից, որոնց գնահատողը եղել է Պարգեան Սուքիաս արքեպիսկոպոսը, այն եպիսկոպոսը, որ, վանքի շահերը պաշտպանելու, խեղճերի հաշւով բարեգործութիւն անելու և անիրաւ գիւղացիների «կատարած անարգարութիւնները» պատժելու նպատակով, անցեալ տարի վանքի ջուրը վաճառում էր խեղճ գիւղացիներին»։

—

Գանձակի գաւառի ՋԱՐԴԱԽԼՈՒ գիւղից մեզ գրում են. «Ամսիս 7-ին Գանձակի նահանգապետ գեներալ մայոր Ի. Պ. Կիրէեվը՝ գաւառապետի և հողաչափների հետ միասին՝ անցաւ մեր գիւղով և գնաց Սլավեանկա։ Նահանգապետի հետ գնում էին 60 տուն ռուս գաղթականներ, մօտ 500 հոգուց բաղկացած, որոնք գաղթել են Չերնիգօվի նահանգից։ Բոլորը մերկ, քաղցած, բոբիկ էին, այնպէս որ շատ ծանր տպաւորութիւն էին թողնում նայողի վրա։ Գաղթականներին պէտք է բնակեցնեն Սլավեանկա և հարևան գիւղերում, անցեալ տարի Ամերիկա գաղթած դուխօբօրների տեղը։ Ասում են, որ աշնանը կրկին գալու են 60 տուն»։

—

Նոյն տեղից մեզ գրում են. «Գողութիւնները մեզանում օր-օրի վրա աւելանում են։ Պէտք է ասել, որ մեզ մօտ կատարվող գողութիւնները սովորական գողութիւններից չեն, այլ վրէժ լուծելու նպատակով»։

—

զաւակները. Նա կորաւ անհետ։ Այդ է այստեղ բոլոր այն մեռելների ճակատագիրը, որոնց անձնաւորութիւնը որոշված չէ, իսկ այդ ձևականութիւնը պարտադիր չէ կօսմօպօլիտական Նիւ-Եօրկում։

Բաւական է, որ մի մեռել ընկնի Potters-field. այնուհետև ոչ մի ույժ աշխարհիս երեսին չէ կարող որ և է տեղեկութիւն ձեռք բերել որովածի մասին՝ նրա հարազատներին հաղորդելու համար։ Ինչքան կամենում են թող կոչեր տպեն աշխարհիս բոլոր թերթերում. ապարդիւն աշխատանք,—գերեզմանների համր համարները հաւասարեցնում են ամենքին, և ով որ էլ լինի հանգուցեալը, նրա անձնաւորութիւնը յաւիտեանս կորչելու է Potters-field-ում։

Ո՜րքան մութ պատմութիւններ, յանցանքներ ու տանջանքներ են իրանց հետ գերեզման տարել այդ թշուառ մարդիկ։

Ահա կենդանի լուսաբանութիւններ այդ բանին,—փաստեր, որոնք առանձին բաժին են կազմում Նիւ-Եօրկի ամենօրեայ թերթերում։ Նրանցից մի քանիսը չե՞ն վերաբերվում արդեօք մեր բազմաթիւ «ազգային» հանգուցեալներին։

Ո՞վ է։

Հինգշաբթի, երկաթուղու գծի վրա, Barclay-street կայարանի մօտ, գտել են մի կին՝ ուշաթափ դրութեան մէջ։ Ուզել են տանել նրան հիւանդանոց, բայց ճանապարհին նա մեռել է։ Թէև նրա մարմինը հինգ օր դրված էր մեռելանոցում և բոլոր թերթերը յայտարարել էին այդ դէպքի մասին, նրա անձնաւորութիւնը անկարելի եղաւ որոշել։ Ըստ երևոյթին, նա կամ վերադարձել էր ճանապարհորդութիւնից կամ պատրաստվում էր ճանապարհ գնալ, որովհետև նրա մօտ գտնված է մի ճանապարհորդական պայուսակ։ Նրա թաշկինակի վրա գործած են B. M. տառերը։ Գրպանում գտել են մօտ տաս դոլլար և ոչինչ, որ հիմք տար որոշելու նրա անձնաւորութիւնը։

Դատարանում մեռած։

Մօտ երեսուն տարեկան մի մարդ, նիհար, ինչպէս մի կմախք, և սարսափելի մաշված, դատի էր ենթարկված թափառաշրջիկութեան համար։ Նա ասել է, որ իր անունը Ջօն Բէյլ է։ Երէկ ոստիկանը տարել է նրան Տօմբի դատարանը։ Սանդուղքով բարձրանալիս՝ նա մի քանի անգամ նստել է և շարունակ կրկնելիս է եղել,—«հանգիստ թողէք ինձ, հանգիստ թողէք»։ Մտնելով վերջապէս դատարանի դահլիճը, խեղճը ջղաձգաբար կծկվում է և, խորին հառաչանքով գլորվելով գետին, տեղն ու տեղը մեռնում։ Դիակը ուղարկված է մեռելանոց։

Չը ճանաչված մեռել։

Այն մարդու մօտ, որ ինչպէս արդէն հաղորդել ենք, ուրբաթ գիշեր Unionsquare-ում ռէվօլվէր էր պարպել իր ճակատին, ոչինչ չէ գտնված, որ հիմք ծառայէր նրա անձնաւորութիւնը որոշելու համար։ Հանգուցեալի գրպանում գտել են միայն 13 սէնտ, 14 գերմանական մարկ և ոչինչ չարժող արծաթէ ժամացոյց։ Կերպարանքից դատելով, անձնասպանը գերմանացի պէտք է լինի։

Վրէժը չը հանած մահ։

Bleekerstreet քաղաքադրան մօտ գտնված և կրծքից վիրաւորված երիտասարդին ոչ ոք չէ կարողացել ճանաչել։ Ենթադրում են, թէ նա զոհ է դարձել մութ մեքենայութեան։ Դիակը ստիպված են եղել ուղարկել Potters-field, և այլն և այլն։

Այդտեղ ամենահմուտ քննիչն էլ ոչինչ չէ կարող անել։ Նա կարող է միայն հաւաստել այն փաստը, որ այդ մարդիկ կորել են անհետ—էլ աւել ոչինչ։ Բայց որքան ողբերգական կենսային հանելուկներ են պարունակվում այդ խորհրդաւոր վերնագիրներ կրող կարճ լրագրական նկատողութիւնների մէջ։—«Ո՞վ է»։—Թերևս մի մայր, որ հեռաւոր երկիրներից եկել է փնտռելու իր կորած զաւակին և որ մահ է գտել այդտեղ։ Կը կարողանա՞ն արդեօք նրա երկարատև լռութիւնից անհանգստացած մտերիմները գտնել հետքը նրա գերեզմանի...—«Դատարանում մեռած»։—Անկասկած մէկը այդ համաշխարհաքաղաքի ամենամութ պատմութիւններից։ Պէտք է մօտիկից ճանաչել այդ «tramps»-ներին, այդ սովատանջ, գջլոտված, անտէր, օտարոտի ողորմելիներին, որոնց մէջ բաւական յաճախ պատահում են բարձր կրթութեան տէր մարդիկ, որոնք Աստծուն է յայտնի՝ թէ ինչպէս են ընկել այդ աղքատութեան ու անառակութեան խորխորատը,—պէտք է մօտիկից ճանաչել դրանց՝ հասկանալու համար ամբողջ սարսափը այդ լակօնական նկատողութեան, որ յայտարարում է թափառաշրջիկի մահը քաղցից կամ ուժասպառումից՝ դատարանի դահլիճում։

Տխուր զգացմունք է զարթեցնում երիտասարդ անձնասպանի մասին տպված լուրը,—վաղաժամ վախճան անաջող կեանքի։ Իսկ այն՝ վերջին նկատողութիւնը։ Զարագործ ձեռքով խղված մատաղահաս կեանքը գերեզման է տանում իր հետ զարհուրելի յանցանքի գաղտնիքը։ Potters-field-ի անանուն համարը կատարեալ անպատժութիւն է ապահովեցնում չարագործների համար։ Այդպէս է կեանքի ընթացքը։

Իսկ երազուն ճանապարհորդը, անցնելով ամարային պայծառ առաւօտեան «Հարստ-Այլանդի» մօտով, հիանում է նրա սպիտակ ժայռերի, կանաչ ու թաւ անտառների և արևում գոյնզգոյն ակների նման կայծին տուող ալիքների գեղանկար տեսարանով։ Նրա համար այդ մի սքանչելի անկիւն է, մի դիւթական կղզի, որ զմրուխտի նման շողշողում է լայնատարած, անեզր ծովում, և նրա մտքով կասկած անգամ չէ անցնում, թէ որքան վիշտ, կարիք ու տանջանք, որքան յանցանք ու համր նզովք է թաղված այդ կղզու ծոցում... Դանդաղ օրօրվելով ալիքների վրա, նա ուղղում է հայեացքը դէպի առաջ, ի հանդէպ անյայտ ճակատագրի, որ երբ և իցէ թերևս հանգիստ ընծայի նրան հայրենի գերեզմանատանը՝ չքեղ մարմարէ տապանի տակ և կամ... պտոյտ տալով կեանքի յորձանքում, օտար աշխարհում, կը նետի նրան այդպիսի մի մռայլ գերեզմանանոց, մոռացվածների և անհետ կորածների մէջ...

Տ. Յովհաննիսեան

ՄՍՂՐԻԻՑ մեզ գրում են. «Շինական նորընտիր պաշտօնակատարները երդուելով ստանձնեցին իրանց պաշտօնները։ Յոյս ունենք, որ նրանց առաջին գործը կը լինի բարելաւել գիւղի դրութիւնը առողջական տեսակէտից։ Այս աշնան գիւղում բացվում է նորմալնի ուսումնարան։

—

Կաղզուանի շրջանի ՔԻՐՍ գիւղից մեզ գրում են. «Օգոստոսի 4-ին այստեղ եկաւ երիտասարդ գիտնական դօկտոր Լէման, որը, մի քանի գաղթականներ հետը առած, Ալաշկերտի վրայով անցնում է Վան՝ այնտեղ պեղումներ կատարելու համար»։

—

Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ. «Պ. Վրոյր, սիրողների հետ միասին, օգոստոսի 1-ին ներկայացրեց իր փոխադրած «Շկօլի վարժապետը» կամ «Նոր-Դիօգէն» պիէսը, որի լեզուն բարբառների մի տարօրինակ խառնուրդ է (օրինակ տաճկահայ և Թիֆլիսի բարբառների)։ Այդ պիէսը բաւական ծիծաղեցրեց ներկայ եղող բազմաթիւ մանուկներին, բայց միայն ծիծաղեցրեց, ոչ մի մտաւոր-բարոյական օգուտ չը տուեց, որովհետև պիէսի գաղափարը, խալիֆայական դպրոցի պատկերը, անմատչելի և անհասկանալի է մանուկների համար։ Մենք, ընդհակառակը, կարծում ենք, որ այդպիսի բացասական բնաւորութիւն ունեցող պիէսները ուղղակի հակամանկավարժական են, որովհետև հակադրական կամ բացասական մեթօդը (отрицательный методъ) անմատչելի է փոքրահասակ մանուկին. ծիծաղելին դիտելով նա մեծ մասամբ չէ կարողանում հասկանալ, որ դա ծաղրելի է, վատ է, լաւը իր տեսածի հակառակն է։ Մենք աւելին կասենք. մանուկները, չար աշակերտների արարմունքները տեսնելով բեմի վրա, հազար ու մի խարդախութիւններ ու խորամանկութիւններ են սովորում, որ և թարմ տպաւորութեան տակ գործադրում են իրանց դպրոցներում. այնուհետև վայը տարել է դրանց ուսուցիչներին։ Այդ տեսակէտից «Շկօլի վարժապետ» պիէսը նոյն իսկ վնասակար է մանուկների համար. խորհուրդ չենք տայ պ. Վրոյրին այդպիսի բաներով կերակրել մանուկներին։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պոլիս, յուլիսի 28-ին

Հայ-Հռովմէականներու նորընտիր պատրիարքը.—Մեր պատրիարքարանի գործերը.—Չէ յիշուի անունը.

Վերջապէս, քաշելով քաշքշվելով, ընտրվեցաւ հայ-հռովմէականներուն պատրիարքը, կամ, ըստ իրենց, պատրիարք-կաթողիկոս հոգևոր-տէրը։

«Մշակ»-ի 88 №-ի մէջ, կը յիշենք, որ Խորէն—Ա. ստորագրութեան ներքև նամակ մը կարդացինք։ Յարգելի թղթակիցը, սրտի կատարեալ յուզումով մը կը հարցնէր այն ատեն՝ յետ մահուան տխրահռչակ Ազարեան պատրիարքի, թէ «արդեօք ով պիտի ըլլայ ապագայ պատրիարք կամ կաթողիկոսը. ով է աւելի արժանաւոր՝ որ կարողանայ իրաւամբ յաջորդել Ազարեանին», և յարգելի թղթակիցը «շատ ծանօթ չըլլալով հաւանական ընտրելիներու կարողութեանց», կը փափագէր, որ «իր այս հարցման պատասխան մը տրվէր՝ իրազէկ անձի մը կողմէն»։

Կուտենք յարգելի Խորէն—Ա.-ին՝ թէ հայ-հռովմէականներու պատրիարք ընտրված է Կեսարիայի հռովմէականաց առաջնորդ, անշուշտ նոյն իսկ իրեն ալ ծանօթ՝ Պօղոս եպիսկոպոս Էմմանուէլեանը, այն անձը՝ որ իր աստուածաբանական մէկ գրուածքին մէջ (?) հայերը հերձուածող ու հերետիկոս անուանած էր, այն անձը՝ որ, ինչպէս գիտենք, բաւական դեր խաղաց Կեսարիայի մէջ. այն անձը՝ որ, վերջապէս, բնաւ կոչում չունէր պատրիարքութեան, եթէ հայերը նախապէս հերձուածող ու հերետիկոս անուանած չը լինէր՝ պապամոլ ֆանատիկոսութիւնով. և ահա այս երանելի եպիսկոպոսն է, որ պատրիարք ընտրված է՝ «հակառակ» անձնական կրքերու լռումին և հասարակաց զուտ օգտին գործելու տեսակէտին, «որուն ի սրտէ կը փափագէր Վանայ յիշեալ թղթակիցը՝ Խորէն—Ա.։

Ասկէց երկու ամիս առաջ եղած հարցումի մը անմիջապէս պատասխանել՝ կանխահաս նկատեցինք. ոչ թէ «անձնականապէս շատ ծանօթ չէինք հաւանական ընտրելիներուն», «այլ բոլորովին անհաւանական կը կարծէինք՝ որ Էմմանուէլեան մը յաջորդէր Ազարեանին, և երբ հիմայ ճանչցանք այդ չարագուշակ ընտրեալը, կարող ենք բացարձակապէս և մօքի կատարեալ համոզմունքով ըսել, թէ՝ Էմմանուէլեանը պիտի փնտռել տայ Ազարեանին, ինչպէս մեր պատրիարքներէն՝ Օրմանեանը՝ Աշըգեանին և Աշըգեանը՝ Վեհապետեանին։

Էմմանուէլեան՝ Ազարեանէ աւելի յաջողակ ու ճարպիկ collegue մը պիտի ըլլայ Օրմանեան պատրիարքին ու թէպէտ դարձեալ համամիտ չը լինի մեզ յարգելի Խորէն—Ա., սակայն մենք գիտենք որ՝ նորընտիր scolastique պատրիարքը՝ պատուհասը պիտի լինի նոյն իսկ հռովմէական ողջամիտ եղբայրներուն՝ որոնք հեռու են կրօնքը ազգութեան հետ շփոթելու տխուր դաղափարէն։

Թերևս մեր այս կարծիքն ալ կանխահաս կարծվի, ինչ որ կարծվեցաւ 1896-ի վերջերը՝ Օրմանեանի պատրիարք ընտրված ժամանակ. բայց ժամանակը ապացուցուց՝ ինչ որ երկամօք առաջ գուշակեր էինք և թերևս այնքան ալ չէինք յուսար, բայց՝ կեցցէ Օրմանեան, նա յառաջադիմութեան պրօբլէմներով իրականացուց մեր կարծիքները և չի թողուց մեզ այլ ևս բան մը ըսել իրեն համար, զի Օրմանեան՝ կատարելապէս մեռեալ բառ մ'է մեր միտքին մէջ... Նոյնն է այժմ և Էմմանուէլեան՝ հայ-հռովմէականներու պատրիարքը։

—

Ազգային գործերը, հիմա, մեր գրածներէն աւելի տխուր են։ Թէպէտ Կեսարիայի տխրապակ առաջնորդ Գալեան Տրդատի եպիսկոպոսանալէ ետքը՝ իր սիրելի Օրմանեանին առջև ծունկ չոքելով ծայրագոյն խայտառակութիւնը՝ բուռն զովեստներու արժանացաւ մայրաքաղաքիս ամենապէվպէկ թերթի մը ստրուկ խմբագրին կողմէ՝ որ համարձակեցաւ ամենայն հայոց Հայրապետին գերադասել պատրիարքը՝ այն Օրմանեանը, որ «դեռ կաթողիկոս չեղած՝ եպիսկոպոսի մը վրա ձեռք դնելու բարեբախտութիւնն ունեցեր է»—կը տեսնէք, ով ինչ կըսէ թող ըսէ, մարդը կաթողիկոս ալ լինելու կը պատրաստուի... Ձիւնը գլխունուս...—ու թէպէտ մէկ քանի տիրացուներու դդում գլուխներուն մէջ մեծ համբաւ գտաւ, պատրիարքական լայնանիստ կնիքին ներքև երեցած տիրացու կօնդակը ընդդէմ պապական վարդապետի մը անանուն տետրակին, կարծելով թէ այլ ևս հայերը «ամբերիմ» պիտի ըսեն աստուածաբան Օրմանեանին, և, առանց կարծելու՝ թէ այն հայերը, որ հինգ փարայի համար կաթօլիկ կը դառնան, Օրմանեանական փաստաբանութիւնները թմբուկի ու սրինգի պոռոտումներ կը ճանչնան, և այն հայերը, որ արժանապատուութեան զգացում ունեն, երբ Պետրոս առաքեալին հետ պապին անունը ըսեն՝ չեն տատամսիր հարցնելու—աֆթօս Բիօս։ Օրմանեան՝ Կիլիկիոյ կաթողիկոս լինելէ յուսահատած չարագուշակ Մեսրովպ մը յառաջ կը քշէ և Աշըգեան այս վերջինին փապուչ չի թողուր։

Բայց տխուր է հետևանքը և դառնաղէտ՝ վիճակը։ Արտասահմանի մէջ շատ տեղեր, որոնք Կ. Պօլսի պատրիարքութեան իրաւասութեան ներքև են, դադրեցուցած են խապա յիշել տալ եկեղեցիներու մէջ պատրիարքին անունը, «զորքան—կըսեն—Օրմանեան պատրիարք է, որ և է յարաբերութիւն խզուած է մեր և պատրիարքին միջև, թող չի յիշուի անունը»։ Ահա այս է ներկայ վիճակը։

Գիրուկ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Новости» լրագրին հեռագրում են Ռէննից. Դատաստանական դահլիճի պահարանում գտել են մի քանի ձեռնափայտեր և սրեր։ Լաբօրի առողջանալու վրա է։ Նա ասել է ի միջի այլոց. «Ես դեռ յոյս ունեմ Մերսիէին 40 հարց առաջարկելու և փոքր ինչ դժուար դրութեան մէջ դնելու նրան»։ Տիկին Լաբօրի ստանում է անստորագիր նամակներ, որոնց մէջ նրան և նրա ընտանիքին մահ են սպառնում։

—Հռչակաւոր Մաքս Նորդաու հետևեալ խօսակցութիւնն է ունեցել Դրէյֆուսի գործի մասին «Курьеръ» լրագրի թղթակցի հետ։ «Դրէյֆուս, ասել է նա, ամենից առաջ ֆրանսիացի է, իսկ ֆրանսիացիք նոյնն են, ինչ որ հին յոյները իրանց անկման շրջանում։ Դէկլամացիան, դերասանութիւնը, ցուցամոլութիւնը առաջնակարգ դեր է խաղում նրանցում, և իւրաքանչիւր ֆրանսիացի կորցնում է բնականութիւնը, ըսկսում է դեր խաղալ՝ հէնց որ հրապարակական ասպարէզի վրա է գտնվում, թէկուզ մեղադրեալի նստարանը լինի այդ ասպարէզը։ Եթէ Դրէյֆուս լաւ խաղայ իր դերը, զգացմունքով, բնականաբար, նա յաղթող դուրս կը գայ, իսկ եթէ վատ ու անբնական՝ կը յաղթվի, կը դատապարտվի։ Դրէյֆուս իր դերը շատ վատ էր խաղում 1894 թւին։ Ես ներկայ էի 1894-ի դատին և բոլորովին անկողմնապահ կերպով հաստատում եմ ձեզ, որ նա այն ժամանակ զզուելի էր և սաստիկ ծանր տպաւորութիւն էր գործում հասարակութեան վրա։ Նրա դրութիւնը ևս աւելի վատ էր նրանով, որ նա անպայման անմեղ է իր վրա բարդվող յանցանքի մէջ, իսկ վաղուց յայտնի է, որ դատարանում մեղաւորի դրութիւնը հազար անգամ աւելի ձեռնտու է՝ քան անմեղինը։ Ձը գիտեմ, ինչպէս էր խաղում նա այն ժամանակ իր դերը դանիակ նիստերի միջոցին,—երևի աւելի անկեղծ էր լինում ու բնական,—բայց դանբաց նիստերում, հասարակութեան առաջ, նա դերասանական դիրքեր էր ընդունում, մելօդրամական ձայնով էր խօսում։ Այժմ, չորս տարի անցնելուց յետոյ, նա ինձ վրա շատ աւելի նպաստաւոր տպաւորութիւն է գործում. արևադարձային արևի տակ անցրած չորս տարիները բոլորովին կերպարանափոխել են նրան, կռել,—նրա պատասխանները լի են եռանդով, արիութեամբ. նա չէ տատանվում, չէ երկմտում. դէկլամացիայի չէ դիմում»։ Թղթակցի հարցին, թէ հաւատացած է նա արդեօք, թէ կարդարացնեն Դրէյֆուսին, Նորդաու պատասխանեց,—«Անպայման կերպով։ Այժմ այդ դատը դուրս է եկել դատավարական շրջանակներից. այժմ զինուորական դատարանի առաջ դրված է իսկապէս մի սկզբունքային հարց,—արդեօք տասնիններորդ դարի վերջում իրաւունք ունի՞ մարդս անմեղ լինելու։ Ձեմ կարծում, թէ գտնվի աշխարհիս երեսին որ և է դատարանական կազմ, որ ընդունակ լինի բացասական պատասխան տալ այդ հարցին»։

—Ֆրանսիական լրագիրների հաղորդելով, առաջիկայ համաշխարհային ցուցահանդէսի ընթացքում Պարիզում տեղի են ունենալու հարիւրից աւելի կօնգրէսներ։

—«Gaulois» լրագիրը մի նոր հեքիաթ է հընարել բորդէրոի ծագման մասին։ Այդ լրագրի մէջ երեք աստղ ստորագրութեամբ մի բաց նամակ է տպված, որ ուղղված է գեներալ Մերսիէին և որի մէջ խորհուրդ է տրվում Մերսիէին պնդել հետևեալ պատմութեան վրա։ Դրէյֆուս բորդէրօն գրել է հասարակ թղթի վրա և ուղարկել է Վիլհելմ կայսրին։ Կայսրը բորդէրօն յետ է ուղարկել Պարիզ իր սեփական մակագրութեամբ, թէ «այդ անպիտան Դրէյֆուս չափազանց պահանջող է դառնում» և թէ «պէտք է աշխատել, որ նա շուտով յանձնէ յիշատակված դօկումէնտները։» Բորդէրօն այդ իսկ նկատողութիւններով ընկաւ Անրիի ձեռքը։ Կարելի է, ի հարկէ, երևակայել, թէ ինչպէս շփոթվեց գերմանական դեսպանութիւնը, երբ իմացաւ թէ այդ թանգագին դօկումէնտը անհետացել է։ Կոմս Միւնստէր գնաց Ելիսեան պալատը, գոռաց, գոչեց և վերջապէս հանգստացաւ միայն այն ժամանակ, երբ նրան վերադարձրին բորդէրօն, հանդիսաւոր խօսք առնելով նրանից, որ երբէք այդ բանի մասին ոչ մի տեղ չը յիշվի։ Բայց նախ քան բորդէրօն տալը, զինուորական մինիստրը հրամայել էր պատճէնը վերցնել լուսանկարի միջոցով։ (Նամակի հեղինակը հաւատացնում է, որ այդ լուսանկարի մէկ պատճէնը գեներալ Մերսիէն տարել է Ռէնն և նրա գրպանումն է)։ Որպէս զի կարելի լինէր պատճառաբանել դատաստանական քննութիւնը Դրէյֆուսի դէմ, և չը մատնել գերմանական կայսրին, Էստէրհազիին հրամայված էր վերցնել լուսանկարի պատճէնը ընդօրինակիչ թղթի վրա, բաց թողնելով կայսրի նկատողութիւնները։ Ուրեմն Էստէրհազի ճիշդ է ասել, թէ բորդէրօն ինքն է գրել, բայց արդար է և Մերսիէ, ասելով, թէ բորդէրօն Դրէյֆուսի հեղինակութիւնն է։ Հարցը միայն նրանումն է, թէ ինչու Մերսիէ, որ աշխատում էր Ռէննի դատարանի առաջ ասել ամբողջ ճշմարտութիւնը, լռեց այդպիսի մեծ փաստի մասին։

—«Indép. Belge» լրագրին հեռագրում են Ռէննից, թէ տեղական պահնակ զօրքի օֆիցէրները դաւադրութիւն էին կազմել, որի նպատակն էր խմբովին մտնել դատարանի դահլիճը և ստիպել նախագահին դադարեցնել հրապարակական դատը։ Դաւադրութիւնը իբր թէ չէ աջողվել, բացվել է։

—Բերլինից գրում են «Daily News» լրագրին, թէ գեներալ Մերսիէի ցուցմունքը՝ կոմս Միւնստէրի և Կազիմիր Պէրիէի տեսակցութեան մասին՝ բոլորովին սխալ է լուսաբանում գործը։ Դրէյֆուսի գործի քննութեան ոչ մի շրջանում՝ Գերմանիայում ոչ մի պատասխանատու անձն երբէք չէ մտածել Ֆրանսիայի հետ պատերազմ սկսելու մասին։ Եթէ կոմս Միւնստէրի միջամտութիւնը անհետևանք անցնէր, նա, ի հարկէ, յետ կը կանչվէր, բայց Պարիզում դեսպանութեան գործերը կառավարելու համար կը նշանակվէր մի լիազօր։ Դեսպանի յետ կանչելու նպատակը կը լինէր միայն ցոյց տալ ֆրանսիական կառավարութեան՝ թէ կայսրը որքան վիրաւորված է իր և դեսպանի անունը գործի մէջ խառնելուց։ Պատերազմի մասին երբէք չէ էլ մտածել ոչ կայսրը, ոչ նրան մօտիկ մարդիկ։

—«Торгово-промышленная газета» լրագրի մէջ կարդում ենք, որ Փոքր Ասիայում, Զմիւռնիայի շրջակայքում այս տարի հունձը հասել է աւելի վաղ և սպասվում է առատ բերք։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. Պօլսի «Սուրհանդակ» լրագիրը հաղորդում է հետևեալ բարբարոս դէպքը. «Նաալը-Գաբ թաղի ազգային վարժարանի աշակերտներէն ոմանք կիրակի օրը, ուշ եկեղեցի եկած ըլլալուն համար, դաստիարակնին զանոնք թաղական խորհրդոյ մատնանիշ ըրաւ, որպէս զի հարկ համարած պատիժը տնօրինէ։ Թաղական խորհուրդը հրամայեց եկեղեցւոյ նկուղին մէջ բանտարկել, ուր... ննջեցեալ մը կը գտնուէր։

«Վերոյիշեալ աշակերտները 2 ժամու չափ ննջեցեալին ընկերակցութիւնը վայելելէ վերջը, պաշտօնեայ մը չը կարենալով խեղճերուն սոսկումի աղեխարշ աղաղակներուն դիմանալ, զանոնք կարձակէ, որոնց մէջէն մէկը այժմ հիւանդ է»։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

10 օգոստոսի

ՕՊՕՐՏՕ։ Երէկ՝ ժանտախտի հիւանդութեան երեք դէպք տեղի ունեցան, որոնցից երկուսը մահով վերջացան։ Արտահանվող ապրանքը ախտահանման է ենթարկվում Լէյկզօէս նաւահանգստում և Կամպանիա կայարանում։

ՌԷՆՆ։ «Հաւասի գործակալութիւն»։ 6 ժամ 35 րոպէ։ Լաբօրի ներկայ է դատարանում. նա ջերմ ցոյցերի առարկայ դարձաւ։ Դրէյֆուս սեղմում է նրա ձեռքը։ Դատարանի նախագահը ջերմ զայրոյթ է յայտնում դատարանի կողմից՝ տեղի ունեցած սպանութեան փորձի առիթով և բաւականութիւն այն բանի մասին, որ Լաբօրի նորից վերադարձաւ իր գործին։ Լաբօրի, յուզված, շնորհակալութիւն է յայտնում ամենքին, որոնք ցաւակցութիւն են յայտնել նրան, և յոյս է յայտնում, թէ գործի քննութիւնը կը վերջանայ՝ պարզելով ճշմարտութիւնը։ Նա ապացուցանում է, որ վճիռը յայտնելուց յետոյ չէ կարող տեղի ունենալ՝ ոչ բողոք և ոչ անբաւականութիւն։

Դատարանը կանչում է Գրէնիէին, Բէլֆօրի նախկին պրէֆէկտին։ Գրէնիէ գովում է Էստէրհազիի խելքն ու գիտութիւնը։ Բայց նա գտնում է, որ Էստէրհազի առհասարակ անպատասխանատու պէտք է համարվի իր արածների համար։ Վկան յիշում է, որ Էստէրհազի կարծիք է յայտնել Դրէյֆուսի անմեղութեան մասին։

Կանչում են մայոր Դօլլէին, 1897 թուի նոյեմբերի 30-ի զեկուցման հարցի առիթով, որին (զեկուցման) օտարազգի ծագումն են վերագրում։ Տեղի է ունենում միջնադէպք։ Լաբօրի հարցնում է Մերսիէին, ինչպէս է այդ դօկումէնտը նրա ձեռքը ընկել։ Մերսիէ հրաժարվում է պատասխանել, իսկ յետոյ յայտնում է, թէ նա իր վրա է առնում ներկայացրած թարգմանութեան պատասխանատուութիւնը։ Լաբօրի հարցնում է ապա, ինչ իրաւունքով Մերսիէ պահում էր իր մօտ այդ դօկումենտը, չը լինելով այլ ևս մինիստր, և ինչ իրաւունքով է նա պահել իր մօտ գաղտնի dossier-ի բոլոր դօկումենտները։ Մերսիէ հրաժարվում է պատասխանել։ Լաբօրի նըկատում է, թէ իրան հրաժարվում են տալ պաշտօնական վկայութիւն և աւելացնում է, թէ այդ պատճառով նա վերապահում է իրաւունք գործ դնել բոլոր միջոցները, որ ինքը հարկաւոր կը գտնի։

Զինուորական մինիստր Ֆէրբէի նախկին քարտուղարը ցոյց է տալիս, թէ մէկ անգամ, երբ նա անսպասելի կերպով մտաւ բիւրօն, այնտեղ գտաւ Դրէյֆուսին և մի ոչ—զինուորական անձի, որոնք խորհրդակցում էին մի դօկումէնտի մասին, որը նրան թւաց պատսպարիչ զօրքերի տեղափոխութեան յատակագիծ։ Դրէյֆուս բողոքում է այդ քստմնելի զրպարտութիւնների դէմ, որ ժողովել է նախկին զինուորական մինիստրը։

Գնդապետ Բէրտէն ցոյց է տալիս, թէ Դրէյֆուս իր իշխանութեան տակն էր գտնվում։ Վկան պնդում է, թէ նա չափից դուրս անհոգ էր։ Ինքը չէր կարողանում հասկանալ, թէ ինչի համար կարող էին պէտք գալ Դրէյֆուսին տեղեկութիւններ երկաթուղիների ամբողջ ցանցի մասին։ Բէրտէն խօսում է իր ունեցած տեսակցութեան մասին՝ Շէրէր Կեստների հետ, որը չը կարողացաւ իրան համոզել Դրէյֆուսի անմեղութեան մէջ։ Խօսելով Պիկարի մասին, Բերտէն յայտնում է, թէ ինքը նրան համարել է միշտ ազնիւ մարդ։ Նա չէ կարող ասել նոյնը Դրէյֆուսի մասին. նրա վրա նայում էին մինիստրութեան մէջ իբրև ընկերի վրա, չէին մտածում նրա կրօնի մասին և ցոյց էին տալիս նրան բոլոր գաղտնիքները։ Կարդացվում են Դրէյֆուսի բոլոր վկայականները,—նրանք բոլորը փայլուն են, միայն գլխաւոր շտաբի վկայականի մէջ՝ ակնարկներ են արված նրա ոչ բոլորովին դուրեկան բնաւորութեան վրա։ Լաբօրի յիշեցնում է Բէրտէնին այն ճաշը, որին ներկայ են եղել ինքը Լաբօրի և Բէրտէն՝ Դրէյֆուսի պաշտօնալուծութիւնից երկու շաբաթ անցած։ Երբ Լաբօրի այդ ճաշի ժամանակ ասեց նրան, թէ Դէմանժ համոզված է Դրէյֆուսի անմեղութեան մէջ, Բէրտէն բացականչեց. «Մի խօսէք Դէմանժի մասին, նա գերմանական դեսպանութեան փաստաբանն

էս: «Օ՜, օ», բացականչում է դահլիճում գտնըւող հասարակութիւնը:

Փոխ-գնդապետ Ժանէլ յայտնում է, թէ 1894 թւի յուլիսին ինքը տուել է Դրէյֆուսին «Հրաձգութեան ձեռնարկ»: Դրէյֆուս նկատում է, թէ այդ՝ գերմանական թնդանօթաձիգ զօրքի ձեռնարկ էր: Վկան չէ կարողանում յիշել, արդեօք ճիշդ է այդ թէ ոչ:

Մայոր Մէյռ հաստատում է Բուլանժէի ցուցմունքները Դրէյֆուսի ծանօթութիւնների մասին և կարդում է կապիտան Լէմօնիէի նամակը, որ (Լէմօնիէ) 1894 թւին գրված էր ընդհանուր շտաբի տրամադրութեան տակ: Դրէյֆուս, այդ նամակին նայելով, ասել է նրա հեղինակին, թէ ինքը գիտէ գերմանական գլխաւոր շտաբի մի քանի գիտաւորութիւնների մասին և թէ հետևել է Միւլհաուզէնի շրջակայքում կատարվող զօրախաղերին: Դրէյֆուս պատասխանում է, թէ ինքը կարևորութիւն չունէր ծածկել իր տեղեկութիւնները գերմանական գլխաւոր շտաբի գիտաւորութիւնների մասին,— հարցը նրա մասին էր, թէ ինչպէս պէտք է խորտակել մի դիրք, որ կլասիկական է ֆրանսիական զօրքերի պատմութեան մէջ և յայտնի է բոլոր օֆիցէրներին: Ինչ վերաբերում է Միլհաուզէնի զօրախաղերին, Դրէյֆուս չէ ուզում խօսել Բօրէպէրի պատմածի մասին, բայց նրան սարսափեցնում է այն, որ մի օֆիցէր օգտվում է այնպիսի մի վկայի աստծից, որի անբարոյականութիւնը կապացուցվի խկոյն և եթ: Նիստը փակվեց 11 ժամ 45 րոպէին՝ մինչև վաղը:

11 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Օգոստոսի 16-ին լրանում է Մեծ Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրովիչի ամուսնութեան քսանհինգամեակը Մեծ Իշխանուհի Մարիա Պավլօվնայի հետ:

Օգոստոսի 14-ին Գալերնի կղզում, Բարձրագոյն Ներկայութեամբ, տեղի կունենայ 1 կարգի կրէյսէր «Պալլադայի» հանդիսաւոր ջրէջքը:

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ: Այսօրվայ ընտրութիւնների ժամանակ տօնավաճառային մասնաժողովի նախագահ նորից ընտրված է Եասունինսկին: Ծախվել է 1,400 արկղ ագիւսակերպ թէյի արկղը 83—87 րուբլով:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, ԳԷՉՐԼՈՒ ԳԻՒՂ. Յ. Գ.-ին: Ձեզ «Մշակ» ուղարկվում է կանոնաւոր: Հարցրէք այդտեղի պօստատանը:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԻ թեմական հոգևոր դպրոցի բարձր դասարանների համար հարկաւոր է մէկ համալսարանաւարտ ռուսերէն լեզուի ուսուցիչ՝ շաբաթական 22–27 դասով, դասագինը քառասնական (40) րուբլիով: Ցանկացողները պէտք է դիմեն նոյն դպրոցի հոգաբարձութեանը, ներկայացնելով իրանց ուսման վկայագիրը: 1—3

ԹԻՖԼ. ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Մամուլի տակ է

1) ԼԱՖՕՆԹԷՆԻ ԱՌԱԿՆԵՐԸ, թարգմ. Մ. Նուպարեանի. 2) ՀՈՍՀՈՍԻ ՑԻՇԱՏԵՏՐԸ, բ. տպ. Յ. Պարոնեանի. 3) ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՆԵԿՈՒԹԻՒՆ, Տօլստոյի, թարգմ. Պ. Պ. 4) ՀԶՕՐ ՍԱՄՍՕՆ, Օժէշկօյի, թարգմ. Ա. Ահարոնեանի. 5) ԱՌՕՐԵԱՅ ՀՈՎՈՒԵՐԳՈՒԹԻՒՆ, Օժէշկօյի, թարգմ. Ա. Ահարոնեանի. 6) ՉՈՐՍ ՀԱՏ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ գրքեր:

Անդամ գրվողը ՍՏԱՆՈՒՄ Է ՏԱՐԵԿԱՆ 8 ՌՈՒԲԼՈՒ ԳՐՔԵՐ, ընտրելով ընկերութեան հրատարակութիւններից և ՎՃԱՐՈՒՄ Է ՏԱՐԵԿԱՆ 6 ՌՈՒԲԼԻ:

Դիմել՝ Тифлисъ, Тифлисское Общество Изданія Армянскихъ книгъ. կամ Tiflis, (Russie), Société de la publication des livres Arméniens. 5—5

ԲԺԻՇԿ Յ. Յ. ՂՕԿԻԵԼԵԱՆ

Ընդունում է՝ վեներական, մաշկային, մորթու և ներքին հիւանդութիւն ունեցողներին՝

Առաւօտեան 9—12 ժամը
Երեկոյեան 5—7 ժամը:

Գանօվսկայա փողոց, տուն Մարգարովի, № 31:
(Ե. Հ. Չ.) 62—100

ԲԺԻՇԿ Գ. Ս. ԳԵՐՑՖԵԼԴ

Մադլեբեան փողոց, № 5.

որ մասնագէտ է կաշու, միզասեռական (էլեկտրականութեամբ), վեներական և սիֆիլիսի հիւանդութիւնների

ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՎ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր

Առաւօտեան 9—12 ժ.
Երեկոյեան 5—8 ժ.

24—60

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀԻ
Վ. Յ. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ելիսավետեան փողոց, տ. № 86. տէլէֆօն № 506: (Հ.) 34—45

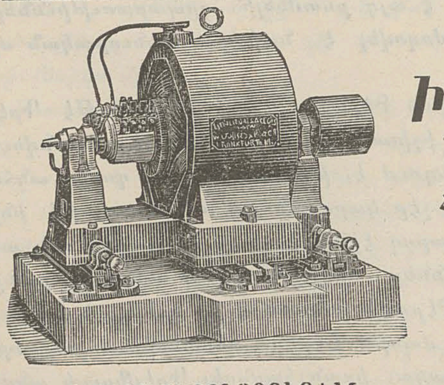

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ-ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԲԻՒՐՕ

Ինժեներ Ն. Բ. Պասսէկի

Тифлисъ, Михайловская ул. № 116.

Հասցէն հեռագիրների համար. *Тифлисъ— Пассеку.*

ՏԷԼԷՖՕՆ № 642.

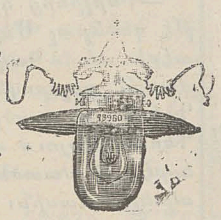

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆ
Ռուսաց և արտասահմանեան ֆիրմաների:

ԲԻՒՐՕՆ ՅԱՆՁՆ Է ԱՌՆՈՒՄ
կառուցանել
Ամեն տեսակ շինութիւններ, գործարաններ և գործատներ
ԳԱԶԱ-ՇՈԳԻԻ-ՋՐԱՆՑՔՆԵՐ
Ամեն տեսակ էլէկտրոտէխնիկական կառուցումներ և սարքեր, այսինքն հեռագիրների, տէլէֆօնների, լուսաւորութեան, տրամվայների և ոյժի հաղորդելը հեռաւորութեան վրա:

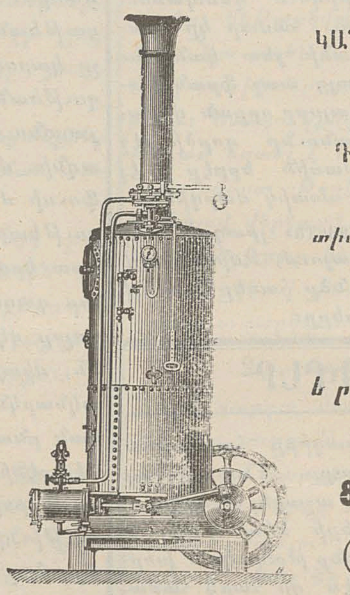

ԿԱՆԱԼԻԶԱՑԻԱ, ՎԵՆՏԻԼԵԱՑԻԱ և ՏԱՔԱՑՈՒՄԸ

ԴՆԵԼ, ԺՈՂՈՎԵԼ և ՍԱՐՔԵԼ
ամեն տեսակ
տուրբիններ, խողովակներ, մեքենաներ և ջրհաններ:

ԿԱՌՈՒՑԱՆԵԼ
երկաթէ կամուրջներ և տնակներ:

ՑԵՄԵՆՏԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ

(Ե. Հ. Չ.) 22—100

Մանկական Պարտէզ-Ուսումնարան եւ Պանսիօն
Ս. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
ԲԱԳՈՒ

Ընդունվում են երեխաներ և պատրաստվում օրիորդաց և տղայոց գիմնազիայի, րէալական դպրոցի և այլ ուսումնարանների համար:
Մանկական Պարտէզի նպատակն է կրթել երեխաներին (4—7 տ.) Ֆրեբելեան սիստեմով:
Ընդունվում են գիշերօթիկ և կիսագիշերօթիկ երեխաներ: 1—15

СЕКРЕТЪ КРАСОТЫ
ГЛИЦЕРО-ВАЗЕЛИНОВОЕ МЫЛО МОЛОДОСТИ
А. СІУ и К°. МОСКВА. 20 коп. кус.
M. 109486

HUILE d'OLIVE BESSEDE

Իսկական պրովանսալի իւղ ԲԷՍԷԴ, բոլորովին մաքուր, առողջ և ամենալաւ տեսակից: Խնդրում են չընդունել այնպիսի շիշեր, որոնց դրոշմները ջնջված են կամ չունեն ստորագրութիւն: Զգոյշ կենալ կեղծումից, որոնք աշխատում են նմանացնել դրոշմը կամ շիշի ձևը: Իսկական ԲԷՍԷԴ իւղը, Մարսէլից (Ֆրանսիա) վաճառվում է ամեն տեղ: M. 49812 11—12

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պոլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, (18/30 օգոստոսի) ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ԳԱՐՐԻԿ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:

Ամիսը մի անգամ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն Բաթումի և Անտվէրպէնի մէջ, ընդունելով ապրանքներ բոլոր հիւսիսային նաւահանգիստների համար:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. Խօջափարուխովի և Մայսուրաձէի քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—եղբ. Վ. և Ի. Մութաֆեաններին, Նաբերեժնայա փողոց, տուն Կրասիլնիկովի, № 27: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօդերին:
(Ե. Հ. Չ.) 9—20

ԿԵՕԼԵՐԵԱՆ Z ՕԾԱՆԵԼԻՔ
ԾԱԽՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՏԵՂ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ՅԱՅՏՆԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄՕՏ

Այդ օծանելիքը պարֆիւմերիական արհեստի վերջին խօսքն է:

Կեօլերեան Z օծանելիքը, իր նայած իր քնքշութեան, շատ խտացրած է և այդ պատճառով նրա հոտը, գործածութեան ժամանակ, բացվում է քիչ-քիչ և ապա մնում է մի քանի օր: M. 75287 (2)

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Հեղինակ «Ձեռնարկի տեսական և գործարանական հաշուապահութեան
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

Երկու սեռի անձանց՝ 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, և բաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

Ա) Կրկնակի խտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն տեսական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուեառութեան:
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն:
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն:
Դ) Գեղագրութիւն և ամենավատ ձեռքերի ուղղելը:

Պարապմունքները սկսվելու են 1899 թւի սեպտեմբերի 15-ից, ճաշից յետոյ, և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:

Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Սերգիևսկայա փողոց, տուն Լիսիցեանի, № 20:

Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խիդդեկէլի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում: ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ: Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու: (9 22) 10—20

Եղբարք Ե. եւ Մ. Միրզաբէկեանցների
ԾԽԱԽՈՏԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ
ԲԱԳՒՈՒՄ

Ի նկատի առնելով, որ տարէց տարի մեր գործարանի ծխախոտի և պապիրոսի պահանջը գնալով մեծանում է, մենք, որպէս զի դիւրութիւն լինենք տուած մեր մշտական գնողներին՝ վերսեցինք Թիֆլիսում (Հավլաբարի կամուրջի մօտ, տուն Իսարլովի) բանալ սեփական խանութ, որտեղ կարելի է միշտ ստանալ ծխախոտի և պապիրոսի ամենաընտիր տեսակները: Շնորհիւ այդ պահանջի, մենք հնարաւորութիւն ունենք ամենաընտիր պապիրոսներ և ծխախոտ ծախել աւելի էժան գներով:

Օտարաքաղաքացիք իրանց պատուէրներով դիմում են՝ Тифлисъ, табачный магазинъ Бр. Мирзабековыхъ.

Պատուէրները կատարվում են ճշդութեամբ և շուտ: 4—10

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 11 Августа 1899 г.

Типографія Грузинск. Т.—ва Большая Ванкская ул., № 27.